

اوسنی روعتیاتی ستونزی
د اسلامي فقهي په رنا کې

ډاکټر عبدالرحمن زماڼي

جنوري ۲۰۰۸

د رسالې پيژندنه

د رسالې نوم: او سنی روغتيايي ستونزې د اسلامي فقهي په
رڼاکې
مؤلف: ډاکټر عبدالرحمن زماني
خپرونکی: د اسلامي فقهي اداره
پرلپسې گڼه: ۴۹
د چاپ ځای: کاليفورنيا، دامريکا متحده ايالات
د چاپ نيټه: جنوری ۲۰۰۸
د چاپ مصارف: سيد عبدالقدير هاشمي
د چاپ او خپرولو حقوق: د اسلامي فقهي اداره
د اسلامي فقهي پته:

Fazl Ghani Mogaddedi
201 Washington Blvd #104
Fremont, California 94539
Tel (510) 979-9489

اوسنی روغتیائی ستونزې
د اسلامي فقهي په رڼا کې

ډاکټر عبدالرحمن زماڼي

جنوري ۲۰۰۸

د مطالبو فهرست

- ۳ د اسلامي فقهې سرريزه
- ۵ لايښ سپورټ
- ۵ د مرگ د پيژندنې عنعنوي معيارونه او عصري طبابت
- ۶ ناروغ څه وخت مړ گڼل کيږي؟
- ۷ د لايښ سپورټ د ماشين بندول
- ۹ روژه او ستاسې روغتيا
- ۹ دروژې روغتيايي گټې څه دي؟
- ۹ د ځينو مهمو عامو ناروغيو سره د روژې ارتباط
- ۱۲ په روژه کې د روغتيا د ښه ساتلو د پاره سپارښتنې
- ۱۴ د غړو پيوند او بخښل
- ۱۴ کوم غړي پيوند کيداې شي؟
- ۱۵ د غړو او انساجو د پيوند تاريخچه
- ۱۲ د پيوند د پاره دانساني غړو منابع
- ۱۷ اسلام او د غړو بخښل
- ۱۸ د غړو د بخښلو او پيوند شرايط څه دي؟
- ۱۹ جينونه، ارثيت او د ارثي خواصو آزمايننت
- ۲۰ جنيتيک بدلون او سمون څه ته وايي؟
- ۲۰ د جنيتيک بدلون او سمون له لارې اصلاح شوي خواړه...
- ۲۲ په ناروغيو کې د جينونو برخه
- ۲۲ جنيتيک سلامتوره او علاج څه ته وايي؟
- ۲۳ اسلام پدې هکله څه وايي؟

- ۲۵ د امیدواری پیل
- ۲۶ د ماشوم د جنسیت ټاکنه
- ۲۶ د جنس په ټاکلو کې د پلار رول
- ۲۷ د مور په رحم کې د جنین وده او تکامل
- ۲۸ د علمي څیړنو او قرآني ارشاداتو سمون
-
- ۳۰ شنډ توب یا عقامت
- ۳۰ شنډوالي څه ته ویل کیږي؟
- ۳۱ د عقامت یا شنډوالي علتونه
- ۳۳ د شنډوالي د علاج لارې چارې
- ۳۴ د نوي ټکنالوژۍ په مرسته د شنډوالي علاج
- ۳۶ د نوي ټکنالوژۍ نه راپیدا شوې ستونزې
- ۳۷ د مسلمانو ډاکټرانو او فقهيې د پوهانو نظریات
-
- ۴۰ د امیدواری، مخنیوي (Contraception)
- ۴۰ د امیدواری، د مخنیوي تاریخچه:
- ۴۱ اسلامي طب او د امیدواری، مخنیوي
- ۴۱ د امیدواری، د مخنیوي د طریقو ډولونه
-
- ۴۵ کلونینګ یا د ورته شیانو جوړول
- ۴۵ کلونینګ څه ته وایي؟
- ۴۶ د کلونینګ تاریخچه
- ۴۶ د حجراتو مختلف ډولونه
- ۴۸ د "تنی" د حجراتو (Stem Cells) اهمیت او رول
- ۴۸ د کلونینګ تخنیک
- ۴۹ د مصنوعي القاح سره د کلونینګ توپیر
- ۵۱ د کلونینګ په هکله د مسلمانو ډاکټرانو او اسلامي فقهيې د اکادمۍ دریز

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د اسلامي فقهي سرريزه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسول الله او بيا:
د اسلام ددين يو اساسی او مهم صفت دادئ چې په هر وخت او
هرځاي كې د تطبيق وړ دئ. د اسلام دين د ساينس او كائناتو په
هكله نه يواځې داچې انسانانو ته د څيړنو او بحث آزادي
وربخښلې ده، بلكه دا يې يوه ديني فريضة هم گڼلې. قرآن خلكو ته
خطاب كوي چې دا: قرآن د يتفكرون، يعقلون او يتدبرون قام
دپاره دئ.

اسلام هغه طبي مسائل چې په ساينس پورې اړه لري، تحقيق ته
سپارلي دي. اسلامي علماوو په تيرو پنځوسو كلونو كې هم د
ساينس او هم د اسلامي او نورو علومو په برخه كې گڼ شمير
بحثونه كړيدي. د ساينسي علومو د ودې او پرمختگ په نتيجه
كې د اسلامي فقهي عالمانو، د فقهي ټولنو په څنگ كې د طبي
فقهي ټولنه هم په رسميت پيژندلې او خپلې فقهي فيصلې د هغې
سره د سلامشورې نه وروسته خپروي.

له پخوا څخه تر اوسه د افغاني ټولني يوه ستونزه داده چې زمونږ درانه عالمان د ساينسي مسايلو نه لرې پراته دي او د نورو د تجربو څخه يې گټه نده اخيستی. له بله پلوه افغاني ساينس پوهان هم د فقهې مسائلو په هکله محدوده معلومات لري، چې ددغو دوو علتونو په نتيجه کې ډيروطبي او فقهې ستونزو ته د حل لاره بنودل شوې نده.

"اوسنئ روغتيايي ستونزې د اسلامي فقهې په رڼا کې " دغه رساله چې ستاسې لاس ته دررسيرې، پدې هکله لومړنۍ علمي څيړنه ده چې د ځوان افغان محقق محترم ډاکټر عبدالرحمن زماني لخوا د افغانستان دخلکو په ژبه ترسره شويده. ډاکټر زماني د اسلامي فقهې د مجلې يو مهم همکار دئ، او اسلامي فقهې يې تل څيړنې چاپ ته سپارلي دي. دا تحقيق ځکه د ډير اهميت وړ دئ چې څيړونکي پکې د طب د علم په څنگ کې د اسلامي فقهې د معاصرو پوهانو او اسلامي طبي فقهې د ټولني د اجتهاداتو څخه گټه اخيستی او تر ټولو مهمې فتواگانې يې دلوستونکو د زياتې استفادې دپاره ژباړلي دي.

د اسلامي فقهې اداره ټولو درنو عالمانو او افغاني محقيقينو ته ددغې څيړنې دخپرولو مبارکي وائي، او د پاک خداى نه جناب ډاکټر عبدالرحمن زماني او دده ميرمنې محترمې ډاکټر نجيبې زماني ته د روغتيا سره اوږد ژوند غواړي.

فضل غني مجددي

لايف سپورټ

د اسلام مقدس دين دلايف سپورټ، يا هغو وسايلو نه گټه اخيستل چې په مصنوعي توگه د تنفس او وينې جريان سره مرسته کوي او ناروغ ژوندي ساتي ترهغه وخته جايزگني چې د ژوند کولو څه هيله موجوده وي خو کله چې د طبي ماهرينو د ممکنو هڅو سره - سره مرگ حتمي وگڼل شي نو بيا د ايمان خاوندان د ناروغ د کورنۍ څخه غواړي چې د خداى رضا ته غاړه کېږدي او په مصنوعي توگه د غړو ژوندي ساتلو ته دوام ورنکړي که څه هم په قرآن کې مرگ ته څو - څو ځل اشاره شوې، خود هغې مشخص تعريف ندئ شوې او پر ځاې يې د معنى او مفهوم د پوهيدو د پاره، مرگ د ژوند، خلقت او قيامت سره په نږدې ارتباط کې ذکر شويدي.

د مرگ د پيژندنې عنعنوي معيارونه او عصري طبابت تر دې وروستيو وختو پورې په اسلامي کلچر کې د مرگ د پيژندنې په هکله کومه ستونزه موجوده نوه. په عمومي ډول به اسلامي قوانينو د هغو کارپوهانو او طبي ماهرينو په نظرياتو تکیه کوله، کومو چې به په عادي توگه په ناروغانو کې د مرگ

عملي خو عنعنوي نښې کتلې. د عنعنوي معيارونو سره سم ژوند هغه وخت ختمېږي چې تنفس او د وينې جريان د تل دپاره بند شي. په بله ژبه، اسلامي فقهاوو به د زړه د درزا مکمل بنديدل کافي گڼل چې يو شخص په قانوني توگه مړ وگڼي. خو ستونزه هغه وخت پيدا شوه کله چې عصري طبي تکنالوژۍ داسې قابليت پيدا کړ چې د ماشين په مرسته په هغو کسانو کې هم د ژوند نښې وساتي کوم چې د مغزو په مرگ اخته شوي وو، او د رواجي معيارونو په اساس مړه شميرل کيدل.

ناروغ څه وخت مړ گڼل کېږي؟

د اسلامي فقهي او طب ماهرينو اوس دمغزو مرگ، دمرگ د معتبره تعريف په ډول منلې او پدې باور دي چې که ماغزه له کاره ولوېږي او د دماغي فعاليت بيا پيل کيدل امکان ونلري او د طب متخصصين ثابت کړي چې د مغزو مرگ منع ته راغلې، نو ناروغ شرعاً مړ گڼل کېږي. خو په قانوني توگه ناروغ تر هغې مړ نه گڼل کېږي تر څو چې د بهرنۍ مرستې د سيستم يا ماشين د بندولو نه وروسته حياتي وظيفې دريدلي نوي.

د اسلامي فقهاوو شورا په خپله دريمه غونډه کې چې د ۱۹۸۲ ميلادي کال د اکتوبر له ۱۱ څخه تر ۱۲ نيتې پورې د اردن په عمان کې جوړه شوې وه، د جدي مراقبت په برخه کې د لاييف سپورت په سيستم هم يو ځل بيا بحث کړي او د متخصصو طبي ډاکټرانو د پراخه اوبشپړو تشریحاتو نه وروسته يې فيصله کړې ده. د دغې فيصلې په اساس د لاندنيو نښو په ملاتړ يو شخص په

قانوني توگه مړ گڼل کيږي او د مرگ د تشبیت دپاره ټولې شرعي لارښوونې د تطبیق وړ وي:

۱. که زړه او تنفس په مکمل ډول ودریږي او ماهره ډاکټران تصدیق کړي چې دا حالت په شا تلوونکې ندی.
۲. که د ماغزو ټول فعالیتونه په مکمل ډول بند شي او ماهره ډاکټران تصدیق کړي چې دا حالت په شا تلوونکې ندی، او ماغزه مخ په تباهی ځي. پدئ حالت کې که څه هم د زړه په شان د ناروغ ځنې غړي په مصنوعي توگه فعاله ساتل شوي وي، دلایف سپورت بنديدل جایز دي.

دلایف سپورت د ماشین بندول

- دپورتنۍ فیصلې په رڼا کې دلایف سپورت د ماشین بندول د مغزو د ټول فعالیت د مکمله بنديدو او ماهرو ډاکټرانو د تصدیق په صورت کې جواز لري.
- مؤظفه ډاکټر (د پخواني وصیت او یا ورثې د موافقې په اساس) دغړو د بښلو او پیوند په مقصد مړې د مصنوعي تنفس په ماشین کې ساتلې شي.
- که د اوږدې ناروغۍ له امله ناروغ د اوږدې مودې دپاره په لایف سپورت کې وي، په حالت کې یې کوم بدلون رامنځ ته نشي، او متخصصه ډاکټران فیصله وکړي چې د ښه کیدو امید یې نشته او ماشین ورته گټه نه رسوي، دداسې ناروغ د ماشین بندول او قضا او قدر ته د ناروغ سپارل کومه گناه نلري. ددئ ډول ناروغانو نه د ماشین بندول د زړه سواندی،

قتل رحمت او يا ډاکټر په مرسته د وژنې معنی نلري، ځکه مونږ هغه نه وژنو، بلکه د ماشين په وسيله د هغه علاج بندوو. شرعي علماوو ته په ډاگه ده چې علاج او دارو درمل په څلورو مذاهبو کي روا (مباح) دي، يواځې د فقهي لږ شمير عالمان يې واجب گڼي. خو د فقهي داسي هيڅ عالم نشته چې د مصنوعي ماشين له لارې علاج شرعاً واجب وگڼي او د هغې بندول د شرعي حکم خلاف وبولي.

• ځينې ديني عالمان وايي چې که ماشين گټه نرسوي، نو بيا يې ساتل د شريعت سره مخالف دي.
او دا ځکه چې:

- دې کار سره د جنازې په بنخولو، د ميراث په ويشلو او هغې د بنځې د عدت په موده کي ځنډ پېښېږي.
- پرته له ضرورته د تاوان له امله سرمايه او پانگه ضايع کېږي.
- او نورو هغو ناروغانو ته هم زيان رسېږي کوم چې دغه ماشين ته اړه لري.

د اخځليکونو او زياتو معلوماتو دپاره لاندني آثار ولولئ:

- فتاوي معاصر، فضل غني مجددي
- Brain Death in Islamic Jurisprudence, Dr. Abdulaziz Sachedina, University of Virginia
- Resolution of the Council of Islamic Jurisprudence on Decision No. (5) D 3/07/86 Resuscitation Apparatus

روژه او ستاسې روغتیا

د روژې د مبارکې میاشتې په پیل کېدو سره هر کال د شمالي امریکې د ۸ ملیونه مسلمانانو په ګډون د نړۍ د څه د پامه یو بلین مسلمانانو یوه زیاته برخه د روژې په نیولو پیل کوي. راشی وګورو چې روژه په روغتیا باندې څه اغیزه لري، د ځینو عامو او مهمو ناروغيو سره د روژې ارتباط څه دی، او په روژه کې د روغتیا د ساتلو دپاره څه کول په کار دي.

د روژې روغتیا یې ګټې څه دي؟

که څه هم مسلمانان روژه اصلاً د هغې د روغتیا یې ګټو لپاره نه نیسي، خو بیا هم روژه د وینې قند، غوړ او کولسترول کموي، او د وینې لوړ فشار بڼکته کوي. له همدې امله د هغو کسانو دپاره بڼه علاج ګڼل کېدای شي کوم چې په خفیفه او ثابت ډول د چاقۍ، شکرې او یا لوړ فشار په ناروغيو اخته وي، او د وینې کولسترول یې لوړوي.

د ځینو مهمو عامو ناروغيو سره د روژې ارتباط د اسلامي لارښوونو سره سم ماشومان، ناروغه کسان، مسافر او هغه ښځې چې کوچنیو ماشومانو ته شیدې ورکوي او یا د

مياشتني عادت سره مخامخ وي د روژې د نيولو نه معاف دي. که ځينې ناروغان د مختلفو عواملو له امله د روژې نيت ولري نو لاندنيو ټکو ته توجه په کار ده:

د قند diabetes يا شکرې په ناروغۍ اخته کسان: که چيرې ددوی ناروغي پرته له درملو يواځې د غذايي رژيم په وسيله کنټرولېږي، نو اميد دئ چې د روژې په نيولو او وزن په کميدو سره ددوی ناروغي يا بيخي له منځه لاړه شي او يا يو څه ښه والې ومومي. خو کوم کسان چې د پرهيز سره د خولې له لارې د وينې د شکرې د کمولو درمل *orinase* استعمالوي او دوي د روژې د نيولو تصميم نيسي، نو دوي ته د ډير احتياط نه کار اخيستل په کار دي. دوي بايد د خپل معالج ډاکټر په مشوره د درملو اندازه ددريو برخو نه يوې برخې ته کمه کړي، او د سهري په ځاي يې د شپې لخوا د روژه ماتي په وخت واخلي. که چيرې په دوي کې د ورځې لخوا د وينې د قند د کميدو نښې نښانې څرگندېږي نو بيا بايد سمدلاسه روژه ماته کړي. د شکرې په ناروغۍ اخته هغه ناروغان چې انسولين اخلي، دوي ته توصيه کېږي چې روژه ونه نيسي، او که چيرې دغه کسان په خپل مسئوليت روژه ونيسي، نو بيا بايد تر سخت مراقبت لاندې ونيول شي، او د انسولينو په اندازه کې يې ډيرزيات کمښت راشي.

دوينې په لوړ فشار او د زړه په ناروغيو اخته کسان: کوم کسان چې د وينې په معمولي او يا متوسط لوړوالي اخته وي، او

وزن يې هم ورسره زيات وي، دوي بايد تشويق شي چې روژه ونيسي. دا ځکه چې د روژې نيول ددوي د وينې د فشار د بنکته کيدو سره مرسته کوي. دوي ته په کار دي چې د خپل معالج ډاکټر سره هم د درملو د اندازې د سمولو په هکله مشوره وکړي. مثلاً که چيرې دوي Diuretic يا په اصطلاح د اوبو گولۍ اخلي، نو د وجود نه د ډيرو اوبو د ضايع کيدو د مخنيوي دپاره بايد د هغې اندازه کمه کړي. خو هغه کسان چې د وينې فشار يې ډير زيات وي، او يا د زړه په ناروغيو اخته وي، بايد روژه ونه نيسي.

په نيم سري يا migraine اخته کسان: په migraine اخته ناروغان د روژې له امله په وينه کې ازادو شحمي اسيدونو د زياتوالي له کبله د ناروغۍ د شدت سره مخامخ کيدای شي. دوي ته توصيه کېږي چې د ناروغۍ د حملې په وخت کې روژه ونه نيسي.

هغه ښځې چې اميدواره وي او يا ماشوم ته شيدې ورکوي: که چيرې داميدواری په وخت کې داميدواري ښځې د روغتيايي حالت د خرابوالي او يا ماشوم ته د زيان او ضرر د رسيدو ويره موجوده وي، او يا د روژې له امله د شيدې ورکونکې مور او يا ماشوم روغتيا ته خطر متوجه وي، نو روژه دې نه نيسي او د معالج ډاکټر سره دې مشوره وشي.

په روژه کې د روغتیا د ښه ساتلو دپاره سپارښتنې د روژې په مبارکه میاشت کې د روغو کسانو د روغتیا د ښه ساتلو دپاره صحي غذايي رژیم ته ډیره توجه په کار ده. ددې دپاره چې روژه په آسانی سره تیره شي او د روژې د روحاني گټو نه په ښه توگه استفاده وکړای شو، نو زموږ خوراک باید د عادي او نورماله خوراک سره توپیر ولري. خوراک تر ممکنې اندازې پورې نه یواځې داچې باید ساده وي، باید داسې عیار شي چې وزن په یوه حال وساتي. خو که د چا وزن زیات وي، نو بیا د روژې میاشت د وزن په سمولو کې زیاته مرسته کولای شي. په روژه کې باید داسې خواړه واخیستل شي چې زیات fibers یا الیاف ولري، او د ژر هضمیدو په ځای ورو-ورو هضم شي. پدې ډول خوړو کې د غنمو، اوربشو، دالو، لوبیا او بې جوشه وریجو په شان شیان شامل دي.

په روژه کې سهارې ډیر اهمیت لري. څیړنو له پخوا راهیسې ښودلې چې سهارې یا په عادي میاشتو کې سبانارې په ورځني خوړو کې زیات اهمیت لري. دا ځکه چې د شپې د تیریدو نه وروسته سبانارې او په روژه کې سهارې یا چرگ بانگې نه یواځې داچې د وجود د اړتیا وړ اساسي غذايي خواړه برابروي، بلکې د لوږې له امله پیداشوې نښې نښانې لکه سرخوږې، سترتیا، ناراحتی او خوبورتیا هم له منځه وړي.

بله خبره چې ډیر اهمیت لري هغه د خوړو د مختلفو ډولونو او متوازنه خوړو نه استفاده ده. پدې خوړو کې د وچې ډوډۍ،

سرپالو، تازه میوې او ترکاری، غوښې او کبانو، شیدو، پنیر او مستو برخه مهمه ده. غوړجن او خواړه مواد چې خومره کم وي، هومره ښه وي.

د زیاتې مالګې د استعمال څخه دې هم ډډه وشي. له بله پلوه مایعات او اوبه باید زیات واخستل شي. د داسې مایعاتو په ځای چې کافټین ولري د ساده اوبو استعمال ښه دی، دا ځکه چې کافټین ادرار یا تشې بولې زیاتوي او د وجود نه د اوبو ضایع کولو سره مرسته کوي. په لنډه ډول باید ووايم چې په روژه کې سره شوي او غوړ خواړه ښه ندي، زیاته خوړه ښه نده، په سهارۍ کې ډیر خوراک ښه ندي، او د ډیر چای ځکل هم ښه ندي.

د روژې میاشت د سګرټو او تنباکو د استعمال د پریښودلو دپاره هم ښه موقع ده.

په روژه کې د قبضیت د مخنیوي دپاره د سبوس داره یا تورې ډوډۍ، خوراک، د زیاتو مایعاتو ځکل او داسې خوړو خوړل ښه دي چې زیات الیاف ولري. کوم کسان چې د معدې زخم لري، دوي دې د ډاکټر په مشوره د هغې دپاره درمل واخلي.

کوم کسان چې د پښتورګو د کاینو سابقه لري، دوي ته په کار دي چې زیات او اضافي مایعات واخلي. که څه هم خولې، غاښونو او اوریو ته هر وخت پاملرنه په کار ده، خو په روژه کې ورته ریاته توجه په کار ده ♦

دغرو پیوند او بخښل

دغرو پیوند یا Organ Transplant د یوه تن نه بل ته (او یا هم د ناروغ د خپل وجود د یوې برخې نه بلې برخې ته) د یوه غړي او یا د غړي د یوې برخې پیوند ته ویل کیږي، چې مقصد یې د اخیستونکي کس د خراب شوي او یا له کاره ولیدلي غړي بدلول دي.

دغرو بخښل یا Organ Donation هغو کسانو ته دغرو تحفه ده چې د ژوند د ژغورلو دپاره هغې ته اړه لري. دغرو بخښل یا تحفه کول یا په نژدې وخت کې د وفات شوي کس او یا هم د ژوندی انسان نه د غرو او انساجو ویستل او بل تن ته د هغې انتقال او پیوند ته ویل کیږي. دا غړي او انساج د جراحي عملیاتو سره د وجود نه اخیستل کیږي او د عملیاتو په پای کې زخمونه بیرته گنډل کیږي. دهر عمر خلک غړي او انساج بخښلای شي، او هغې سره هر کال د سلهاوو کسانو ژوند ژغورل کیږي.

کوم غړي پیوند کیدای شي؟

زړه (قلب)، پښتورگي (گردې)، سږي (ششان) او ځگر هغه غړي دي چې په بریالیتوب سره پیوند کیدای شي. سربیره پر دې د

هډوکو ماغزه، د سترگو قرنيې، د وريد رگونه، د زړه نيچې يا والونه، پوستکې، او پلې هم بل کس ته تحفه او پيوند کيداې شي.

د غړو د پيوند د تاريخي پينښليک لنډيز

- په ۱۹۰۳ م کال کې د قرنيې بريالې پيوند
- په ۱۹۵۴ کال کې د ژوندي پښتورگي پيوند
- په ۱۹۶۲ کال کې د مړه شوي کس نه د اخيستل شوي پښتورگي پيوند
- په ۱۹۶۲ کال کې د پانقراض د غدي پيوند
- په ۱۹۶۷ کال کې د ځيگر لومړې بريالې پيوند
- په ۱۹۶۷ کال کې د زړه پيوند
- په ۱۹۸۱ کال کې د زړه او سپرو يوځايي پيوند
- په ۱۹۸۸ کال کې د کوچنيو کولمو پيوند
- په ۱۹۹۸ کال کې د لاس پيوند
- په ۲۰۰۵ کال کې د مخ د يوې برخې بريالې پيوند
- په ۲۰۰۶ کال کې د نارينه تناسلي غړي پيوند

د غړو او انساجو د پيوند تاريخچه

که څه هم د ناروغيو او تپونو له امله د وجود د ناروغه شوو او له کاره لويدلو غړو او انساجو د بدلولو او نوي کولو هيله شايد د طبابت د تاريخ هومره قدامت ولري، خو انسانانو يوازې په

نولسمې او شلمې پېړۍ کې هغه علمي او ساينسي پوهه تر لاسه کړه د کومې په مرسته چې د غړو د پيوند عصري طبابت ممکن شو. په لومړي سر کې د ۱۹۰۰ او ۱۹۲۰ کلونو په منځ کې د هېوکو، پښتورگو، پوستکي په شان پستو انساجو او د سترگو د قرنېې پيوند په برياليتوب سره تر سره شو، او بيا په ۱۹۵۴ م کال کې ډاکټر مورې (Dr. Murray) وکړاې شو چې په برياليتوب سره د پښتورگو په شان لويو غړو پيوند تر سره کړي. البته د غړو د پيوند برياليتوب د اخیستونکي وجود د دفاعي سيستم لخوا د بخښونکي نا اشنا غړي په قبلولو او نه قبلولو پورې اړه لري، خو د ۱۹۷۸ م کال راهيسې د نوو درملو په جوړېدو سره دغه ستونزه تر زياتې اندازې پورې حل شوېده.

د پيوند د پاره دانساني غړو منابع

دغړو د پيوند يوې نړيوالې سروې ښودلې چې په لويديزې نړۍ کې د پيوند شوو غړو زياته برخه د هغو کسانو نه لاس ته راځي کوم چې په نژدې وخت کې مړه شوي وي. دوي يا په خپل ژوند د مرگ نه وروسته د خپلو غړو د بخښلو وصيت کړې وي، او يا يې هم خپلوانو د مرگ په وخت کې د غړو د بخښلو فيصله کړې وي. د پيوند شوو غړو يوه کوچنۍ فيصدي هم د خون شريکه ژونديو خپلوانو لخوا بخښل کېږي. خو په اسلامي ملکونو کې حالات سره توپير لري. هلته د پيوند د پاره گڼ شمير غړي د ژونديو خپلوانو لخوا هډبه کېږي، نور يې د بيوزلو کسانو نه په پيسو يا ټگۍ او زور اخیستل کېږي، او ځينې ملکونه لکه کویت يې له بهره واردوي.

اسلام او د غړو بخښل

پدې کې شک نشته چې د وجود ځینې غړي، پداسې حال کې چې نور لابنه کار کوي، له کاره لویدلای شي. د طبابت وروستيو پرمختگونو د علمي شواهدو په استناد ښودلې چې که دغه ناروغه او له کاره غورځیدلې غړي روغو غړو سره بدل شي نو د وجود ماشين د یوه غړي د خرابوالي له امله د مرگ په ځای خپل فعالیت ته دوام ورکولای شي. انسان که مسلمان وي او که نه، اشرف المخلوقات گڼل شوي، او د فطري لوړوالي او شان خاوند دي. شریعت انساني وقار ته په درنه سترگه گوري او د انسان د ژوند ساتنه کوي. خدای هغو کسانو ته اجر او بدل ورکوي کوم چې ژوند ژغوري. "هغه څوک چې د یوه تن ژوند وژغوري، داسې دی لکه چې د ټولو انسانانو ژوند یې ژغورلې وي" (د پنځمې سوري د ۳۲ آیت ژباړه). په یوه حدیث شریف کې هم راغلي چې "څوک چې د بل سره مرسته کوي، د خدای له لورې به ورسره مرسته وشي". نو پدې اساس د ژوند د ژغورلو په غرض د غړو پیوند (بخښل او اخیستل) روادې او د مختلفو اسلامي معتبرو ادارو عالمانو په اتفاق سره منلې چې د غړو بخښل روا او په ځینو شرایطو کې لا ضروري دي. پدې ډله کې لاندنۍ مؤسسې په مسلمانانو غږ کوي چې د پیوند دپاره غړي و بخښي:

- د اسلامي کانفرانس د ادارې د شریعت اکاډمي (کوم چې د ټولو ملکونو نمایندګي کوي).
- د سعودي عربستان د علماؤو ستره شورا

- د ايران مذهبي چارواکي
 - د مصر د الازهر پوهنتون
 - د اسلامي فقهې اکاډمي.
- دغه وروستني مؤسسه د اسلامي کانفرانس لخوا مسلمانانو ته د ورپيښو ډليزو ستونزو د بحث او هغې ته د اسلامي ځوابونو د وړاندې کولو دپاره د اسلامي نړۍ د علماؤ او فقهاوو په گډون جوړه شويده.

دغړو د بخښلو او پيوند شرايط څه دي؟

- د غړو پيوند بايد د روغتيايي اړتيا له کبله وي، او د علاج يواځينۍ مؤثره طريقه گڼل شوي وي.
- د ناروغ دپاره د گټې احتمال موجود وي.
- د غړي بخښونکي او آخيستونکي دواړه سره موافقه ولري.
- د غړي د بخښونکي روغتيا ته د دايمي زيان د رسولو مخنيوي وشي.
- د پيوند د پاره غړي په وړيا توگه ورکړ شوي وي. (د انساني غړو سوداگري روانده).

مأخذ او د زياتو معلوماتو دپاره وگورئ:

- د اسلامي کانفرانس د ادارې اسناد
- د اسلامي فقهې د اکاډمۍ اسناد
- د طبي فقهې د اتم سيمينار پريکړې
- د طبي ساينس اسلامي اداره
- د شمالي امريکې د اسلامي طبي ټولني پريکړې ♦

جينونه، ارثيت او د ارثي خواصو آزمايښت

جينونه (Gene) په ژونديو موجوداتو کې د وراثت د انتقال مسئوليت لري. د وراثت نه زموږ مقصد د پيسو او نورو شتمنيو ميراث نه، بلکه تر هغې هم مهم هغه ميراث دی چې د پيدا ايښت له وخته دمور پلار نه اولاد ته د فزيکي (لکه سترگو او وينستانو درنگ) او ځينو روحي خصوصياتو په بڼه رسېږي. جينونه د "ډي اين اي" (DNA) نه جوړ شوي او د حجراتو يا سلولونو په مرکز يا هسته کې ځای لري.

د جينونو د موجوديت او دهغو په وسيله راتلونکو نسلونو ته د ځينو خصوصياتو او ځانگړتياوو د انتقال موضوع د لومړي ځل دپاره په ۱۸۶۰ کال کې د مينډيل (Mendel) له خوا هغه وخت مطرح شوه کله چې يې د ويانا په بناړ کې د خپلې کليسا په بڼې کې د پليو (نخودو) ارثي خواص څيړل. نن د ساينس او ټکنالوژۍ په پرمختگ سره پدې هکله ډير زيات معلومات ترلاسه شوي، د DNA د څيړنو او تحليل امکانات برابر شوي، د انساني جينونو د نقشې په جوړيدو کار شوې او د يوه ژوندي موجود نه بل ته د ارثي خصوصياتو نقلول ممکن شويدي.

جنیتیک بدلون او سمون څه ته وايي؟

تاسې به د Biotechnology یا حیاتي تخنیک او Genetic Modification یا ارثي بدلون او سمون اصطلاحات چې ډیر ځله یو د بل پر ځای استعمالیږي اوریدلي وي. د Biotechnology یا حیاتي تخنیک په ذریعه ژوندي موجودات یا د هغې ځینې برخې لکه انزایمونه د پنیرو، مستو، شرابو او درملو په شان موادو په جوړیدو کې استعمالیږي. خو ارثي بدلون او سمون هغې طریقی ته ویل کیږي په کومې کې چې د یوه ژوندي موجود لکه نبات، حیوان یا بکټریا جینونه په بل کې ورگډ او په نتیجه کې د هغې یو یا د یوه نه زیات خصوصیات د تل د پاره بدل کړای شي. ددې طریقی له لارې د نباتاتو او څاروو اصلاح شوي نسلونه منځ ته راغلي چې که له یوې خوا گټه لري نو له بلې خوا د لانجې وړ گڼل کیږي.

د جنیتیک بدلون او سمون له لارې اصلاح شوي خواړه او څاروي

نن د مخ په انکشافه ملکونو په گډون ډیرو هیوادو کې د اصلاح شوو فصلونو نه گټه اخیستل کیږي، خوله کومه ځایه چې نوې تکنالوژي د گټې په څنگ کې تاوانونه هم لري، نو د ارثي خواصو د بدلون له لارې منځ ته راغلي خواړه او څاروي هم څرگندې او پټې ستونزې لري چې په لنډ ډول یې ذکر کوو:

۱. نښه/رځونه:

- د غلو- دانو د خوند او کیفیت ښه والې، په لنډ وخت کې د فصلونو رسیدل، د حاصلاتو زیاتوالې، د هوا د بدلون، ناروغیو او حشراتو په وړاندې د مقاومت زیاتوالې او د نوو ډولونو او محصولاتو منځ ته راتگ
- په حیواناتو کې د مقاومت زیاتوالې؛ لږ خوراک ته اړتیا؛ ښه روغتیا؛ د شودو، غوښې او هگيو زیاتوالې
- په محیط او چاپیریال کې د خاورې، اوبو او انرژۍ سپما؛ د حشراتو او هرزه گیاه گانو د کنټرول ښې لارې چارې
- په ټولنه کې د نفوس د زیاتوالي د پاره د ډیرو خوړو برابرول

۲. ستونزې:

- خوندي توب: د انسانانو په روغتیا احتمالي ناوړه اغیزې لکه د حساسیت ښودل، د انټي بیوتیک درملو په وړاندې د مقاومت د ښو انتقال او ناپېژندل شوي ناوړه اثرات
- لاس رسیدنه: د نړۍ د خوړو په پیداوار د لږ شمیر کمپنیو انحصار؛ په صنعتي ملکونو د وروسته ساتل شوو هیوادونو د اتکاء زیاتوالې، او د پردیو لخوا د طبیعي زیرمو او منابعو استثمار
- اخلاقي قوانین: د طبیعي موجوداتو په ذاتي ارزښتونو تیرې؛ د ژوندیو موجوداتو په مختلفو جنسونو کې د جینونو د گډون ساخته کاري؛ په حیواناتو کې د نباتاتو او په نباتاتو کې د حیواناتو د جینونو په گډون اعتراض او په حیواناتو د روهي فشار زیاتوالې

▪ په ټولنه کې د نوو پرمختګونو څخه د شتمنو هیوادونو ناوړه استفاده

په ناروغیو کې د جینونو برخه

له کومه ځایه چې جینونه د وجود د حجراتو وده، ترمیم او وظایف کنټرولوي، نو د ناقصو او بدل شوو جینونو له کبله ګڼ شمیر ناروغۍ منځ ته راتلای شي چې ساه لنډې (asthma) او دقند یا شکرې ناروغیې یې عام مثالونه دي. دا ډول ناروغتیاوې که د مورپلار نه د ناقصو جینونو د اخیستلو له کبله وي، د ارثي ناروغیو په نامه یادېږي، او که د مور په رحم کې د درملو او ځینو نورو عواملو له امله پیداشوي وي، د مورزادې ناروغیو په نامه یادېږي.

جنیتیک سلا مشوره او علاج څه ته وایي؟

د انساني جینونو په هکله د معلوماتو د لاسته راوړو یو هدف هم د جینونو د علاج له لارې د دغو ارثي او جنټیکو ناروغیو درمل دي. د کورنۍ تاریخچې او روغتیايي ریکارډ د کتلو، د وینې یا انساجو د نمونو د جنیتیکي ازمښت، د څیړنو د نتایجو تحلیل، او د راتلونکو اقداماتو په هکله د تصمیم نیولو د مرستې جریان ته جنیتیکه سلا مشوره ویل کېږي. جنیتیک علاج د ناروغیو د پیداکونکو مسئلو ناقصو جینونو د سمولو هغو طریقو ته ویل کېږي په کوم کې چې د ناقصو جینونو په ځای روغ جینونه اچول کېږي.

اسلام پدې هکله څه وايي؟

د اسلامي فقهي له نظره ددغې موضوع د ژورې څيړنې دپاره د ۱۹۹۸ کال د اکتوبر په مياشت کې د اسلامي فقهاوو، ډاکټرانو، دواسازانو، بيالوژۍ، د متخصصينو او نورو ساينس پوهانو په گډون د اسلامي فقهي د اکاډمۍ په ملگرتوب د روغتيايي ساينس د اسلامي ادارې خاص يوولسم سيمينار دغه لاندنۍ عمومي او خاصې سپارښتنې کړيدي:

- دقرآن کریم د اولسمې سوري د اويايم آيت په ملاتړ، خدای (ع) انسان په ښه توگه پيدا کړئ او هغه ته يې تر نورو مخلوقاتو لوړه درجه ورکړيده. په انساني اساسي جوړښت کې هر راز لاس وهنه، او پرته له کوم مقصده په تجربوي توگه د هغه د جنيتيکې نقشې بدلول به د خدای (ع) له لوري هغه ته په ورکې شوي لوړ مقام تيرئ وي.
- د نه ديرشمې سوري د نهم آيت سره سم، اسلام د پوهې او علم دين دئ کوم چې په جوړونکو علمي څيړنو هېڅ راز بنديز نه لگوي. مسلمان ساينس پوهان بايد د داسې څيړنو مخکښان اوسي.
- د دوهمې سوري د يو سلو پنځه نوويم آيت د لارښوونو سره سم، اسلام د انسان د روغتيا د ساتنې او خطر نه د ځان د ژغورلو سپارښت کوي. پردې برسیره، اسلام د ارثي او کسبي ناروغيو په علاج خاص ټينگار کوي. او دا په هېڅ ډول د خدای د رضا د منلو د زده کړو سره تصادم نه کوي.

■ د یوڅلو بیښتمې سوری د درپینځو سم آیت سره سم د انساني جینونو د بشپړې نقشې له مخې د جینونو پیژندنه د ځان د پیژندنې هڅه، او پدې توگه د خالق خدای د قدرت منل دي. او له کومه ځایه چې دا د ارثي ناروغيو او په هغې د اخته کیدو د امکاناتو په پیژندنه کې مرسته کوي، او ځینو ناروغيو په مخنیوي او علاج کې د طب او روغتیا په علم کې ارزښتناکه زیاتوالې راولي، نو اسلام ته د منلو او تشویقولو وړ ده.

■ پدې سیمینار کې موافقه وشوه چې د ناروغيو د مخنیوي او علاج د پاره د جنیتیک بدلون او سمون نه گټه واخیستل شي، خو د اسلامي شریعت د ځینو ملحوظاتو له مخې دې د نطفې او جنسي حجراتو د ارثي خصوصیاتو د بدلون نه ډډه وشي ♦

امیدواری (حمل)

امیدواری یا (حمل) د بنخو او د هغوي د کورنيو په ژوند کې یوه خورا ډیره مهمه او له هیجانه ډکه پېښه ده. امیدواری سره د خوشالتیا د احساس په څنگ کې د مور او ماشوم د روغتیا او راتلونکي په هکله د شک، نامعلوماتیا، تشویش او اندیښنو ستونزې هم ملگری وي.

که څه هم د انسان د زیږیدلو او پیداکیدلو موضوع ته د پخوا زمانو راهیسې توجه شویده، خو له یوې خوا د نسل د تولید په هکله د علمي او سمو ژورو معلوماتو د نشتوالي له امله دوخت په تیریدو سره په دې هکله خورا زیاتې غلطې او خرافاتي نظریې رامنځ ته شوي دي، او له بلې خوا د طبابت او ساینس د پرمختګ له امله نوې پوښتنې، اخلاقي مسایل او ستونزې رامنځ ته شوي، چې مونږ به یې په لنډ ډول د څیړلو هڅه وکړو.

د امیدواری پیل

امیدواری له هغه وخته پیل کیږي کله چې د نارینه او بنخې د جنسي حجراتو (سپرم او بنځینه هګۍ یا ovum) د یو ځای کیدو له امله القاح شوي حجره (zygote) یا نطفه جوړه شي. د همدغې

واحدې حجرې د جوړېدو نه د ماشوم تر زېږېدو پورې چې په اوسط ډول ۲۲ ورځې يا ۳۸ اونۍ (هفتې) يا ۹ قمري مياشتې دوام کوي، دمور په وجود کې يو لړ داسې کړکيچن (مغلق) بدلونونه منځ ته راځي د کومو په نتيجه کې چې د ماشوم ودې، روزنې، پالنې او تغذيې ته يو خوندي او محفوظه چاپيريال (محيط) برابري او په نتيجه کې تر زېږېدو وروسته ماشوم د مورد وجود نه بهر په جلا ډول د ژوند کولو قابليت پيدا کړي.

د ماشوم د جنسيت ټاکنه

د هلک يا انجلۍ ماشوم جنس هم د هگۍ د القاح او نطفې د جوړېدو په وخت کې ټاکل کېږي، او همدغه ابتدائي حجره کوم چې د مور او پلار دواړو نه ارثي خواص اخلي، د يوه نوي او بيل شخص د جوړېدو پيل وي. د انسان حجرات ۲۳ جوړې (۴۲) کروموزومه لري چې له هغې جملې نه يې يوه جوړه جنسي کروموزومونه دي. کروموزومونه د فنر په بڼه د ميلیونونو جينونو د يوځای کېدو نه جوړ شوي هغه جوړښتونه دي چې د "ډي اين اي" DNA په گډون ارثي معلومات انتقالوي، او د ماشوم د جنس په گډون د سترگو، او وينتو د رنگ، څيرې، بنايست، لوړوالي او ټيټوالي، قوت او کمزورۍ په شان نور خصوصيات تعينوي.

د جنس په ټاکلو کې د پلار رول

جنسي کروموزومونه د X او Y کروموزومونه دي، کوم چې په نسڅو کې XX او په نارينوو کې يو X او يو Y وي. د نارينوو

او بنځو جنسی کروموزومونه د جوړې په ځای یواځې یو کروموزوم لري او د دواړو د یوځای کیدو نه د نوی ماشوم القاح شوې نطفه جوړېږي. څرنګه چې بنځه یواځې د X کروموزوم لري، نو د ماشوم د جنس ټاکل په سړي پورې اړه لري، په دې ډول چې که د هغې X د بنځې د X سره یوځای شي، نتیجه به یې XX یا انجلی وي، او که د هغې Y د بنځې د X سره یوځای شي، نتیجه به یې YX یا هلک وي.

د مور په رحم کې د جنین وده او تکامل

د انسان وده یوه دوامداره پروسه ده په کوم کې چې واحد القاح شوي حجره یا نطفه په دوو، څلورو، اتو، شپاړسو، دوه دیرشو او نورو حجراتو بدلیږي. او ددغه تقسیم، پرمختللي بدلون، هجرت، ودې او توپیر له لارې د ګڼو حجراتو او انساجو په لرونکي انسان بدلیږي:

- د القاح نه یوه هفته وروسته نطفه رحم ته هجرت کوي او د هغې په پوښ کې ځای په ځای کیږي. د ودې پدې ډیر حساس او مهم پړاو کې هغه د رشیم یا embryo په نامه یادېږي. پدې پړاو کې چې ۸ هفتې دوام کوي، وده ډیره چټکه وي، سر، غوږونه، پوزه، سترګې او خوله جوړېږي، لاسونه او پښې څرګندېږي.
- د اتو او نیو وروسته رشیم د انسان په بڼه پیژندل کیدای شي، او د جنین یا fetus په نامه یادېږي. پدې پړاو کې حیاتي غړي لکه زړه، سږي او دماغ انکشاف او وده کوي. پدې پړاو کې

هم وده چټکه وي او د زيږيدو تر وخته وزن په اوسط ډول تر ۷ پونډه يا ۳ کيلوگرامه پورې زياتيږي.

د علمي څيړنو او قرآني ارشاداتو سمون دنن نه ۱۴۰۰ کاله مخکې، کله چې نه خومايکروسکوپ اختراع شوي ؤ، نه بنځينه جنسي حجرات کشف شوي ؤ، او نه هم د نوو عصري معلوماتو نښې نښانې څرگنديږي، قرآن کریم په مختلفو برخو کې د امبريولوژۍ يا انساني embryo او جنين د مطالعې او پيژندنې په هکله داسې مفصله او دقيق معلومات ورکړي چې نن يې په لويديزه نړۍ کې ددې علومو پوهان هک پک کړيدي راښۍ چې د بيلگې (نمونې) په توگه لاندنيو مثالونو ته ځير شو:

- د سپرم د يوه څاڅکي نه د انسان جوړيدنه: **مِنْ نُّطْقَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ** (د عبس سوره، ۱۹ آيت): **أَلَمْ يَكُنْ نُّطْقَةً**

مِّنْ مِّنِي يُمْنِي (د القيامت سوره، ۳۷ آيت)

- د نارينه او بنځې د ترشح شوي مايعاتو د مخلوط نه د انسان خلق کيدل: **خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْقَةٍ فَإِذَا هُوَ**

حَصِيمٌ مُّبِينٌ (د النحل سوره، ۴ آيت)

- د مور په رحم کې د نطفې ځاي په ځاي کيدل: **ثُمَّ جَعَلْنَاهُ**

نُّطْقَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ (د المؤمنون سوره، ۱۳ آيت)

- د رحم په دیوال پورې د نطفې خوړندیدل، او د هغې نه د هډوکو جوړول او په غوښې د هغې پتول (پوښل): **ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ** (دالمؤمنون سوره، ۱۴ آیت)

- دمور په رحم کې د تیارو په دريو پردو کې، یو پر بل پسې، پړاو په پړاو د انسان جوړیدنه: **يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثَ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ** (دالزمر سوره، ۶ آیت)

د دريو پردو تیاره اکثره اوسني مفسرين د گيډې ديوال، رحم او هغه کڅوړه گڼي چې جنين په کې پروت وي. په زړه پورې خولا داده چې دا هره پرده په خپل وار د دريو طبقويا پردو نه جوړه شويده-د گيډې د ديوال درې مختلفې عضلې، د رحم جوړوونکي درې طبقې او د امينوتیک او بو د کڅوړې درې طبقې. د مور په رحم کې د جنين د ودې او انکشاف په اړه پورتنې قرآني ارشادات د نني عصري علومو د تشریحاتو سره بشپړ مطابق لري

شنډتوب يا عقامت

شنډوالي يا عقامت دنړۍ په مختلفو هيوادو، په خاصه توگه مخ په انكشافه هيوادو كې بيلابيلې روحي او ټولنيزي ستونزې او لانجې راپيدا كړيدي. له بده مرغه د شنډوالي او اولاد د نه لرلو ستونزې زمونږ د افغاني ټولنې يو شمير بنځې هم په خپل كورني او شخصي ژوند كې د ناوړه فزيكي چلند، تاوتريخوالي، بې توجهۍ، ټولنيز/اقتصادي محروميت، بيلتون او طلاق سره مخامخ كړيدي.

شنډوالي څه ته ويل كيږي؟

شنډوالي د تناسلي سيستم يوه ناروغي ده په كومه كې چې د نسل د پيدا كولو ابتدايي وظيفه سرته رسيدلې نشي. په بله ژبه، شنډوالي په طبيعي توگه د اميدواري د قابليت نشتوالي ته ويل كيږي. هغه بنځې هم شنډې گڼل كيږي. كومې چې حمل اخيستلاي شي خو د حمل د مودې د پوره كولو نه مخكې په مكرر ډول زيان (سقط) كوي. دا يواځې د بنځو ستونزه نده. پدې ناروغۍ نارينه او بنځې دواړه په مساوي توگه اخته كيداى شي.

گڼ شمیر ښځې، که وغواړي نو د واده نه وروسته په لومړیو شپږو میاشتو کې امیدواره کیدای شي. په اوسط ډول په سلو کې اتیا جوړې د یوه کال، او په سلو کې نوي تنه د دوو کلونو په موده کې حمل اخلي. تر دې وروسته د امیدواری د مخنیوي د طریقو د استعمال نه پرته او کونښن سره سره نه امیدواره کیدل، د اندیښنې وړ گڼل کیږي او روغتیايي مرستې ته اړه لري.

خرنگه چې د عمر په زیاتیدو سره په ښځو کې د امید د اخیستلو امکانات په طبیعي توگه کمیږي، نو که چیرې د ښځې عمر د ۳۵ کلونو نه زیات وي، او تر شپږو میاشتو پورې امیدواره نشي، نو روغتیايي مرستې ته به اړه (ضرورت) ولري.

د عقامت یا شنډوالي علتونه

د نسل د بقا او امیدواری په مغلقه او کړکیچنه پروسه کې په ښځې او میره پورې مربوط مختلف عوامل رول لوبوي. تقریباً په سلو کې لس واده شوي جوړې د شنډوالي د ستونزې سره مخامخ کیدای شي. خپرونو ښودلې چې دا په سلو کې ۳۵ په نارینه، ۳۵ فیصده په ښځې، ۲۰ فیصده په دواړو پورې اړه لري، او د پاتې لس فیصده شنډوالي علت معلوم ندي.

په طبي ادبیاتو کې شنډوالي په لومړني او ثانوي ډولونو ویشل کیږي. په لومړني ډول کې د واده او یوه کال کونښن نه وروسته هیڅ امیدواري پېښه شوي نه وي. په ثانوي ډول کې یو یا څو ځل

اميدواري منځ ته راغلې وي، خو د زيان په وجه ژوندي ماشوم پيدا شوې نوي.

د ښځو په شنډوالي کې لاندني عوامل برخه لرلای شي:

- د هورمونونو د انډول (بيلانس) خرابوالي. د ډيرې مودې دپاره د حمل د مخنيوي د درملو استعمال، روحي فشارونه، چاقي او يا د وزن ډير کموالي د هورمونونو انډول خراب او مؤقتي شنډوالي منځ ته راوستلای شي. د وخت نه مخکې د مياشتني عادت بنديدل هم شنډوالي منځ ته راولي.
- د تخمدانونو نه رحم ته د هگۍ په انتقال کې ستونزي لکه د نفیرونو (Fallopian Tubes) بندوالي، کوم چې اکثراً د مکروبي ناروغيو او جنسي تماس له لارې خپريدونکو جراثيمو له امله منځ ته راتلای شي.
- د القاح په منځ ته راتگ کې ستونزې، لکه درحم په غاړه کې په طبيعي ډول جوړيدونکي افرازات، کوم چې هگۍ ته د رسيدو نه مخکې سپرم وژني.
- په رحم کې د القاح شوې هگۍ يا نطفې د کرل کيدو يا تومبل کيدو ستونزې چې د مکروبي ناروغيو، هورمونونو د کمښت او يا تومورونو له امله منځ ته راتلای شي.

د نارينوو په شنډوالي کې لاندني عوامل برخه لرلای شي:

- د سپرمو په جوړيدو کې ستونزه چې د سگرتو او شرابو د استعمال، ځينو درمو، تنگو جامو دا آغوستلو، اوږدې

- مودې ناروغیو او بلوغ نه وروسته د کله چرک (بغوتو یا Mumps) په شان مکروبي ناروغی.
- د علاج د ځینو ډولونو لکه جراحي عملیاتو، ځینو طریقو او سرطان درملو (کیمو تراپی) استعمال.
 - د مغزو د ځینو تومورونو له امله د هورمونونو ستونزې.
 - په ارثي ډول پېښیدونکي جینیتیکي ستونزې.
- په بنځو کې د شنډوالي د علتونو په خلاف، په نارینو کې د شنډوالي علتونه په آسانی سره پیژندل کیدای شي.

د شنډوالي د علاج لارې چارې

د شنډوالي په هکله ځینې خلک وايي چې دا گواکې د خدای (ج) رضا ده او باید چې غاړه ورته کینسودل شي. خو دوي دا هیروي چې عقامت یوه ناروغي ده او د نورو ناروغيو په شان د هغې د علاج لټول د مسلمانانو وظیفه ده. د روغتیايي علومو په پرمختگ سره د شنډوالي په تشخیص، د هغې د علت په پیدا کولو او علاج کې هم پرمختگ شوی دی. نن سبا د شنډوالي په سلو کې له ۸۵ نه تر ۹۰ پورې پیښې د عصري درملو او جراحي په مرسته د علاج وړ دي. که چیرې د علت پیدا کول ممکن نه وي، او یا هم ناروغي د علاج وړ نه وي، نو بیا د عصري ټکنالوژۍ نه مرسته تر لاسه کیدای شي.

د شنډوالي په علاج کې د لاندنیو طریقو نه گټه اخیستل کیدای شي:

- أ. درمل، کوم چې تخمدانونه تحریک او د بنځینه هگیو پخولو سره مرسته کوي.
- ب. جراحي عملیات، ترڅو بند شوي نفیرونه یا هغه ټیوبونه بیرته آزاد کاندې، کوم چې د تخمدانونو او رحم ترمنځ غزیدلې دي.
- ج. مصنوعی القاح.
- د. ډیکنالوژی، په مرسته امیدواري، یا د علاج هغه لارې چارې په کومو کې چې په لابراتوار کې د القاح په مناسبو شرایطو کې خاصو طریقو سره د بنځې تخمه د هغې د میړه د سپرم سره القاح او څو ورځې وروسته رحم ته نقل کیږي.

دنوي ټکنالوژی، په مرسته د شنډوالي علاج د شنډوالي د ستونزې د پاره ورځ په ورځ گڼ شمیر خلک د طبي علاج او نوي ټکنالوژی، نه مرسته غواړي. مونږ به لومړې دنوي ټکنالوژی، په مرسته د علاج په عامو، موجودو طریقو او بیا دهغوي په هکله د مسلمانو ډاکټرانو او فقهي د پوهانو په دريځ رڼا واچوو.

1. مصنوعی القاح يا **Artificial Insemination**. دا یوه ډیره پخوانۍ ساده، بې درده او چټکه طریقه ده، چې ناروغ پکې د نیم ساعت استراحت نه وروسته کور ته تللای شي. لکه چې د نوم نه یې څرگنده ده، د طبیعي وسیلې په ځای، پدې طریقه کې د نارینوو سپرم په مصنوعی توگه د بنځې

رحم ته پيچکاری کيږي. ويل کيږي چه په خوارلسمې پيړۍ کې به عربي قبایلو د خپلو دښمنانو اسپې د اسونو په ټيټ ذات حامله کولې. په ۱۸۹۰ کلونو کې يوه روسي ساينس پوه د لومړي ځل دپاره ددې طريقې نه د ښه او اصلاح شوی ذات د څاروو د نسل د پيدا کولو دپاره کار واخيست. وروسته بيا د هغې نه د ځينو ژوو د نسل د ختميدو دمخنيوي دپاره هم استفاده وشوه. په انسانانو کې د مصنوعي القاح څخه د استفادې لومړۍ ثبت شوې پيښه په ۱۷۹۰ کال کې ديوه سکاټليندي طبيب لخوا د هغې ښځې علاج و چې ميره يې د ادارو د نالۍ په معيوبت اخته و. نن د علاج ددغې طريقې نه د هغو ښځو د اميدواره کيدو دپاره کار آخيستل کيږي چې مرونه يې د نامه نه ښکته فلج وي او يا د تناسلي سيستم په معيوبتونو اخته وي.

2. د رحم نه بهر القاح يا **Invitro Fertilization** دا طريقه چې د Test-tube Baby په نامه هم ياديږي، يوه حياتی طبي (biomedical) طريقه ده. دا طريقه عموما د هغو کسانو د پاره استعمالیږي په کومو کې چې د ځينو ستونزو او ناروغيو له امله د ميره سپرم د ښځې تخمې د القاح دپاره رسيدلای نشي.

پدې طريقه کې (د تبويض په وخت کې) د ښځې د تخمدان نه پخې شوې هگۍ اخيستل کيږي او د هغې د وجود نه بهر په لابراتوار کې د هغه د ميره د سپرمو سره يوځای او د القاح او

ودې نه وروسته د ښځې رحم ته نقل کيږي. پدې توگه هغه ښځې چې په عادي علاج سره حمل آخيستلای نشي، د طبي ټکنالوژۍ په مرسته د نورمالې اميدوارۍ او اولاد د لرلو هيلې ته رسيدلای شي.

دنوې ټکنالوژۍ د نوبت نه په استفادې سره نن سبا د اميدواره کيدو دپاره په خاصه توگه په ښځو کې د عمر د زياتوالي مانعه هم له منځه تللې ده، او زړې ښځې هم د ځوانو ښځو د بڅښل شوو تخمو په مرسته اميدواره او د اولاد خاوندان کيدای شي.

3. د کرايي رحم نه استفاده يا **Surrogacy**. دنوې ټکنالوژۍ په مرسته د کرايي مور يا کرايي رحم نه په استفادې سره د اولاد راوړل يوه خورا نوې طريقه ده. کرايي مور هغې ښځې ته ويل کيږي چې د بې اولاده جوړې دپاره دهغوې د اولاد راوړلو سره موافقه کوي. د بل چا د اولاد د قبلونې (ساتنې يا adoption) په خلاف، د کرايي مور په طريقي کې چې په ډيرو مواردو کې په تجارتي بڼه د پيسو په بدل کې ترې استفاده کيږي، د ښځې سره قرارداد کيږي چې د بلې جوړې دپاره حمل واخلي او ماشوم راوړي.

دنوې ټکنالوژۍ نه راپيداشوې ستونزې د ساينس او طبابت پرمختگ او د اميدوارۍ دپاره د عصري ټکنالوژۍ څخه استفاده که له يوې خوا گڼ شمير کورنيو ته گټه

رسولې شي، نو له بلې خوا هغې سره گڼ شمير مهمې طبي، قانوني، اخلاقي او شرعي ستونزې هم منځ ته راتلې شي.

د ستونزو په لړ کې د هديه شوو تخمو استعمال، د ماشوم د هويت اونسب د خوندي ساتلو مسئله، د پاتې شوو القاح شوو هگيو د سرنوشت او قانونی حیثیت مسئله، په يوه وخت د زياتو ماشومانو زېږيدل او دهغې له امله د بې مودې ماشومانو او مربوطو روغتيايي ستونزو زياتوالي، د مورد عمر د زياتوالي له امله پېښيدونکي ستونزې، د علاج ملا ماتونکي مصارف (کوم چې د ډيرو کسانو د قدرت نه بهر دي)، او د مړه شوي سړي د سپرمو راويستل او وروسته د اميدواری دپاره دهغې ساتل، د مثال په توگه يادولای شو.

د مسلمانو ډاکټرانو او فقهي د پوهانو نظريات

په اسلام کې د خلکو د نسب خوندي کولو او ساتلو ته خاصه پاملرنه شويده، له همدې کبله د عدت په موده کې د ښځې سره نکاح کول او يا د بل چا څخه د اميدواری شوې ښځې سره نکاح حرامه گڼل کېږي. داوسنی زماني د روغتيايي ستونزو د علاج دپاره د نوې ټکنالوژۍ د استعمال په هکله په کويت کې د طبي علومو د اسلامي ادارې د لومړني سيمينار گډون کوونکو مسلمانو ساينس پوهانو، او د فقهي علماوو، او همدا شان د اسلام له نظره د منل شوو طريقو د څيرلو په هکله په ۱۹۸۷ کال کې د اسلامي فقهاوو دريم مجلس (Symposium) ځينې سپارښتنې کړيدي، چې لنډيز يې په لاندې ډول دی:

- په مصنوعي القاح کوم بنديز نشته، خو د شريعت له مخې د بنځې دپاره پرته له خپل ميره د بل چا د سپرمو آخيستل حرام دي. دا حکه چې دې سره د ماشوم هويت مغشوش کيږي او په نتيجه کې يې قانوني، اخلاقي او روحي ستونزي منځ ته راځي. د طلاق او مرگ نه وروسته د پخواني ميره د سپرمو نه استفاده هم جايزه نده.
- که چيرې د شنډوالي د علاج نورې طريقې لکه درمل او د جراحي عمليات نتيجه ورنکړي، نو په اسلام کې د وجود نه بهر القاح يا invitro fertilization روا ده، خو پدې شرط چې د بنځې او ميره دخپلو تخمو او سپرمو څخه پکې استفاده وشي. د بل چا د بخښل شوو تخمو او سپرمو نه استفاده روا نده.
- په اسلام کې د اولاد راوړل د واده (نکاح) په صورت کې روا دي، او په نکاح کې قرارداد د دوو کسانو (بنځې او ميره) تر منځ دئ. نو حکه د ټکنالوژۍ په مرسته د اولاد راوړل يواځې د واده شوې بنځې او ميره تر منځ روا دي. د اسلام له نظره د بلې بنځې په رحم کې د القاح شوې هگۍ په کرلو يا د کرايي مور او کرايي رحم نه په استفادې بنديز لگيدلې دئ او دا ډول اميدواري شرعي نه گڼل کيږي.
- د القاح شوو هگيو ساتل يوه اخلاقي لانه رامنځته کړيده. ښه خو به دا وي چې د امکان په صورت کې يواځې دارتيا په اندازه هگۍ القاح او تر هغې زياتې جوړې نکړای شي. اميد دئ د ساينسي تحقيقاتو په نتيجه کې په راتلونکي کې

د اضافي هگیو ساتل او د اړتیا په وخت کې د هغې نه استفاده ممکنه شي.

- که چیرې اضافي هگی موجود وي، نو د ډیرو پوهانو په عقیده د شریعت له نظره دا هگی په رحم کې تر ځای په ځای کېدو دمخه کوم ارزښت نلري او په له منځه وړلو کې یې کوم ممانعت نشته خو ځینې نور بیا په دې عقیده دي چې القاح شوې هگی ځکه ارزښت لري چې دا د انسان په پیدایښت کې لومړې پړاو دی، نو د هغې د له منځه وړلو، د ساینسي څیړنو د پاره د هغې د استعمال او په طبیعي توګه تر مرګه د هغې د پرېښودلو په منځ کې د انتخاب په وخت کې به دغه وروستی طریق ځکه غوره وي چې په هغې کې په څرګنده په ژوند یقیني تیري نه لیدل کیږي ♦

د امیدواری، مخنیوی (Contraception)

په اسلام کې کورنۍ زیات ارزښت لري او ماشومان د خدای نعمت او تحفه گڼل کیږي. څرنگه چې په اسلام کې د واده نه پرته جنسی تماس منع دی، نو طبیعي ده چې د امیدواری، د مخنیوی په هکله بحث په واده شوی بنځې او میړه پورې اړه لری.

د امیدواری، د مخنیوي تاریخچه:

دامیدواری، د مخنیوی مفکوره کومه نوې مفکوره نه ده، خلکو د زرهاوو کلونو راهیسې د هغې کوښښ کړی. په پخوا زمانو کې څومره چې د وجود د جوړښت او وظایفو په هکله د انسانانو معلومات زیاتیدل، هومره هم د امیدواری، د مخنیوی دپاره طریقي راپیدا کیدې لکه د واده ځنډول، د اوږدې مودې دپاره ماشوم ته د شیدو ورکول، د باروری په وخت کې د کوروالی او جنسی نژدیوالی نه ځان ساتل او نور. ددې ترڅنګ د ځینو درملو، پرهیز او نورو وسیلو نه هم کار اخیستل شوی دی. د میلاد نه ۲۷۰۰ کاله پخوا لیکل شوي هغه طبي چینیایي اسناد چې لا تر اوسه پاتی شوي دي، څرګندوی چې په هغه زمانه کې هم خلکو د خپلې

خوښې سره سم د نسل د پيدا کولو ليوالتيا درلوده. د پاپيروس د بوټو نه جوړ شوي په لومړنيو مصري طبي کاغذونو ليکل شوي د اميدواری د مخنيوی نسخې هم تر لاسه شويدي، د مثال په توگه، د ميلاد څخه ۱۸۵۰ کاله پخوا دکاهون د پاپيروس نسخې.

اسلامي طب او د اميدواری مخنيوي

په اسلامي طب کې هم د پيړيو راهيسې د اميدواری د مخنيوی طريقې استعمال شويدي. ابن سينا په خپل کتاب "قانون" کې د اميدواری د مخنيوي دپاره د (۲۰) شيانو لست ذکر کړيدئ. اسلامي فيلسوف او طبيب ابوبکر محمد بن ذکريا رازی هم په خپل مشهور "کتاب الحاوی فی الطب" يا "په طب باندې جامع کتاب" کې د اميدواری د مخنيوی دپاره (۱۷۲) شيانو ته اشاره کړيده، او د نورو عواملو په څنگ کې يې د مور روغتيا، د مور دښکلا او اقتصادي دلایلو ذکر کړيدي.

د اميدواری د مخنيوي د طريقو ډولونه

د مصنوعي او طبيعي طريقو د استعمال څخه په اميدواری او د هغې د وخت په هکله مرسته تر لاسه کيدای شي. البته د طريقو ډولونه ډير دي او هره طريقه يې په جلا ډول کار کوی. په دغه طريقو کې تر اوسه لايوازي د پوکنيو او جراحي عملياتو له لاری د شنډولو دوه طريقې د نارينوو دپاره، او نورې ټولې يې د ښځو دپاره دي:

- أ. دخندا يا مانعي طريقه: پدې طريقه کې د پوکنيو، ديا فراگم، د رحم د غاړې د پوښ او نورو شيانو څخه استفاده کيږي، کوم چې د ښځې او ميره د تخمو د يوځاي کيدو په لاره کې خندا او مانعه پيښوي.
- ب. هورموني طريقه: پدې طريقه کې د گوليو يا پيچکاريو او ټومبلو په وسيله د هورمونونو د استعمال له لارې د ښځو په وجود کې د هورموني انډول يا بيلانس په بدلون سره د اميدواری، مخنيوي کيږي.
- ج. ميخانيکي طريقه: پدې طريقه کې د رحم دننه د الاتو په ايښيدو سره په رحم کې داسې بدلونونه راضي چې د اميدواری، مخنيوي کوي.
- د. طبيعي طريقه: د حمل د اخيستلو په ورځو يا د بارورۍ په وخت کې د کوروالي يا جنسي تماس نه د ځان ساتنې په شان تدابير په طبيعي توگه د اميدواری، مخه نيسي.
- ه. جراحي طريقه: پدې طريقه کې د جراحي عملياتو په وسيله په ښځو او نارينو کې د تخمو د انتقال ټيوبونه يا نلونه بنديږي. د اميدواری، دا طريقه د تل دپاره ده او د شنډوالي سبب کيږي.
- و. بېړنۍ يا عاجله طريقه: لکه چې د نوم څخه بهي څرگنديږي دا طريقه د اميدواری، د نورو طريقو د نه استعمال او يا د کار د نه کولو په صورت کې د سملاسي اغيزې دپاره استعمالیږي.

آيا د اميدواری مخنيوي ته په اسلام کې اجازه شته؟
دانساني ژوند د مختلفو اړخونو په هکله مسلمانان
دخپلو پوښتنو دځواب دپاره د پوهې او معلوماتو درې سرچينې
لري. لومړې قران، دوهم د پيغمبر (ص) وينا (حديث) او عمل
(سنت)، او دريم د اسلامي فقهاوو اجتهاد.

- په قرآن شريف کې د اميدواری د مخنيوي په هکله کومه
اشاره شوې نده خو د اميدواری د مخنيوی مخالفين ډير ځله
د " وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَشِيَّةً ۖ إِلْتِقِ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّا
قَتَلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا " آيت ته اشاره کوي او هغه د
ماشومانو د وژلو په څنگ کې د اميدواری په مخنيوي
بندیز گڼي. د ولادت د پلان کولو پلويان وايي چې دا ډول
تفسير سم ندی.
- د گڼ شمير احاديثو څخه داسې څرگندېږي چې پيغمبر (ص)
د اميدواری په مخنيوی خبر و او په خاصو حالاتو کې يې
تائيدول.
- د اسلامي فقهي پوهان، د طبي ساينس اسلامي اداره او د
شمالي امريکې اسلامي طبي ټولنه، د مور دروغتيا،
ټولنيزو، اقتصادي او نورو دلايلو په گډون دگڼو دلايلو په
وجه د واده شوو جوړو لخوا د اميدواری د مخنيوي د طريقو
د استعمال سره موافقه لري، پدې شرط چې دبنځې او ميرپه
دواړو خوښه پکې شامله وي، استعماليدونکې طريقې بيرته
په شاتلونکې وي (د تل دپاره د عقامت سبب نشي)، او په

روغتيا ناوړه اغيزه ونلری. دوي د هغو طريقو ملاتړ نکوي،
کوم چې د بي مودې ماشوم د زيان (سقط) سبب کيږي.

په نسخو او يا نارينوو کې د جراحي طريقو استعمال په انفرادي
کچه د نسخې او ميړه دواړو په خونبه يواځې هغه وخت د منلو وړ
دی چې:

- داميدواری له امله د نسخې روغتيا ته سخت خطر د پيښيدو
امکان وي.
- د مخنيوي نورې طريقې يا کارونکي او يا په روغتيا ناوړه
اثرات ولري.
- د نسخې، ميړه او يا دواړو ارثي () ناروغي جنين د ډير خطر
سره مخامخ کړي.

د زياتو معلوماتو او منابعو دپاره ولولئ:

- پاک قرآن د بنی اسرائيلو (۱۷) سوری ۳۱ آیت
- پاک قرآن د الانعام (۲) سوری ۱۵۱ آیت
- د شمالي امريکې د اسلامي طبي ټولني د اسلامي طبي
اخلاقو سند
- د طبي ساينس د اسلامي ادارې اسناد ♦

کلونینگ یا د ورته شیانو جوړول

کلونینگ چې په عربي کې انتساخ ترجمه شوی د نن ورځې یوه گرمه او مهمه موضوع ده . دې موضوع ته هغه وخت دنړیوالو زیاته پاملرنه جلب شوه کله چې په ۱۹۹۷ کال کې په سکاټلند کې د دیوې تجربې په ترڅ کې د یوې گډې (میرې) د وجود یوې حجرې ته وده ورکړ شوه او د "ډالي" (Dolly) په نامه په یوې بلې داسې گډې بدله شوه چې د فزیکي او ارثي خواصو له پلوه اصلی گډې ته ورته وه.

کلونینگ څه ته وائي؟

کلون (Clone) په اصل کې یوه یوناني کلیمه ده چې د ورته یا مشابه معنی لری او کلونینگ (Cloning) هم د ورته یا مشابه شئ جوړولو ته وائي. په ژوند پوهنه یا بیالوژي کې هم کلونینگ د یوه ژوندی موجود څخه د بل ورته موجود جوړولو ته ویل کیږي. ساینس پوهان د کلون اصطلاح دهغو مختلفو اوبنتونونو او بدلونونو دپاره استعمالوی په کومو کې چې د بیولوژیکي موادو کټ مټ کاپی یا ژینیتیک نقل اخیستل کیږي. د کلون اصطلاح د لومړي ځل دپاره په ۱۹۰۳ کال کې د "هربرت ویر" په

نامه یوه آلماني گیاه پیژندونکي د مکروبوونو په شان هغو ژوندیو موجوداتو دپاره استعمال کړه کوم چې په غیر جنسي توگه زیږنده کوي. د یادونې وړ ده چې یو گڼ شمیر نباتات او ساده حیوانات پرته لدې چې د نسل د بقا دپاره نورو نباتاتو او حیواناتو ته اړه ولری ، له غیر جنسی لاری زیږنده کوي او خپل نسل تولیدوي.

د کلونینگ تاریخچه

له دوه زره (۲۰۰۰) کلونو راپدې خوا انسانان د پیوند کولو او قلمو له لاری د بوټو او نیالگیو په غیر جنسي تولید بوخت دي. د عصري لابراتوارونو په رامنځ ته کیدو سره په ۱۹۵۸ کال کې د "ستيوارد" په نامه یوه ساینس پوه گازره (زردکه) درسیدلې (بالغې) واحدې حجرې څخه د هورمون لرونکو موادو په کلچر کې کلون کړه. په ۱۹۶۴ کال کې "جان گوردون" لومړنۍ حیواني حجره کلون کړه. شل کاله وروسته دهمدې طریقې څخه په استفادې سره ساینس پوهانو په سویس او امریکې کې په بریالیتوب سره مورگان کلون کړل.

د حجراتو مختلف ډولونه

د ژوندیو موجوداتو ټول حجرات د جنسی حجراتو د یوځای کیدو یا القاح شوې هگۍ د تقسیمي دو څخه منځ ته راځي. دا حجرات مخکې لدې چې د خاصو کارونو دپاره په اختصاصي بیلابیلو حجراتو یا (Somatic Cells) بدل شي، دتنې یا ریښې د حجراتو (Stem Cells) په نامه یادېږي.

اختصاصي حجرات (Somatic Cells): د وجود حجرات د نارینو او بنځینو د جنسي حجراتو نه پرته ټول د سوماتیکو حجراتو څخه جوړ شوي دي. د سوماتیک کلیمه د یوناني کلیمې سوما نه اخیستل شوي چې د وجود یا ځان معنی ورکوي. دا حجرات د وجود د مختلفو غړو انساج جوړوي لکه د پوستکې، هډوکو، اعصابو، عضلاتو په شان انساج. کله چې تاسو خپل لاس پرې کړئ نو بیا همدا تخصصي حجرات د هغې د جوړولو او ترمیم دپاره نور ورته حجرات جوړوي.

د تنې یا سټې حجرات (Stem Cells) په ژونديو موجوداتو کې هغه حجرات دي چې د ویشلو له لارې د ځان د نوي کولو او په مختلفو اختصاصي حجراتو د بدلیدلو قابلیت لري. د تي لرونکو ژوو د تنې حجرات دوه مهم ډولونه لري:

- د تنې جنیني حجرات (Embryonic Stem Cells) یا هغه حجرات چې د جنین د ودې په لومړنیو مرحلو کې (د القاح شوي هگي څخه ۴-۵ ورځې وروسته کله چې ۵۰-۱۵۰ حجري جوړې شوي وي)، منځ ته راځي او بیا وروسته ترې د وجود بیلابیل انساج جوړیږي. تر څه وخت دمخه د تنې جنیني حجرات، د تنې د حجراتو د حاصلولو او ترلاسه کولو یواځنی منبع وه. او د هغې د ترلاسه کولو دپاره به جنین له منځه وړل کیده. خو تیرکال جاپاني ساینس پوهانو یوه داسې طریقه کشف کړه د کوم په مرسته چې د انسان د پوستکي دعادي حجري څخه د تنې د جنیني حجراتو په شان کار اخیستل کیږي. ددې طریقي په رامنځ ته کیدو سره

د تنې د حجراتو د خپرېدو په برخه کې د یوه مهم اخلاقي انتقاد دپاره د حل لاره پیدا شوه.

- د تنې لویې او بالغ حجرات چې د وجود په مختلفو برخو کې پیدا کېږي او د ویشل کیدو له لارې مړه او زیانمن شوي حجرات بیا جوړوي. پدې وروستیو وختو کې پدې برخه کې یو ستر پرمختګ په پلاستیک جراحی کې د دا ډول حجراتو نه کار اخیستل و. ډاکټرانو د لومړي ځل دپاره وکړای شو چې د وازګې یا غوړو د یوې حجرې په مرسته د یوې نسجې د سینې هغه نیمګړتیا او نقص له منځه یوسي کوم چې د یوې سرطاني غوټې د لرې کولو له امله منځ ته راغلي وو.

د "تنې" د حجراتو (Stem Cells) اهمیت او رول

د تنې حجرات دروغتیایي خپرنو او انسان د ودې د څرنگوالي په پلټنو کې زیات ارزښت لري. ددې حجراتو څخه د انسان د وجود د هر ډول اختصاصي حجراتو د جوړیدو دپاره کار اخیستل کیدای شي. ګڼ شمیر خپرونکي هیله لري چې یوه ورځ وکولای شي د تنې د حجراتو په مرسته د زړه ، الزایمر او سرطان په شان ناروغیو علاج وکړي، او د ناروغه او ناقصه غړو د پیوند دپاره کار واخلي.

د کلونینگ تخنیک

په کلونینگ کې د یوې حجرې ارثي معلومات چې د هستې په جینونو کې وي، داسې حجرې ته نقل کېږي چې له ارثي معلوماتو

خالي شوي وي، او په نتیجه کې یوه داسې حجره منځ ته راوستل کېږي چې د ودې او کرلو وړ وي. لکه څنګه چې د هګیو حجرات د یوه نوي مکمله ژوندي موجود د جوړولو قابلیت لري، همدا شان دغه حجرات چې یوشان جینونه لری، د یوه نوي، مکمله ژوندي موجود د جوړولو قابلیت لرلای شي. د "ډالي" نه مخکې ټولې ګډې به په طبیعي توګه دمور او پلار د تخم د یوځای کیدو نه راپیدا کیدلې، ډالي لومړنی تی لرونکی ژوي وو چې یواځې دیوي هستې د حجرې نه په مصنوعي توګه جوړ شو.

هسته د حجراتو د مغزو په شان وي، یوه احاطه شوې ډبه چې دیوه ژوندي موجود د جوړیدو دپاره د حجرې د اړتیا وړ ټول معلومات لري. دا معلومات د "ډي این ای" (DNA) په بڼه کې وي. دا چې مونږ یو تریبله بیسارې توپیر لرو، له همدې امله دی چې "ډي این ای" مو سره توپیر لري.

د مصنوعي القاح سره د کلونینګ توپیر

کلونینګ د مصنوعي القاح سره، په کوم کې چې د نارینه تخم په مصنوعي توګه د بنځینه هګۍ سره یوځای کېږي، توپیر لري. په کلونینګ کې د کلون شوي ژوي ارثي خواص د مور او پلار دواړو څخه د اخیستل شوو خواصو د احتمال په خلاف، کت مټ د هغه یوه ژوی په شان وي، چې د حجرې نه یې استفاده شوي وي. د یادونې وړ ده چې په طبیعي ډول هم کلونینګ پېښیدلای شي، مثلاً سره ورته غبرګوني. دا سره کت مټ ورته زیږیدلې

جوړې هغه وخت منځ ته راځي چې القاح شوې هگۍ چې د زایګوټ په نامه هم یادیږي، د جنین په دوو حجرو د تقسیمیدلو په وخت سره جلا او په دوو بیلو حجرو بدلې شي. دا حجرات بیا هریو جلا-جلا وده کوي او په دوو سره ورته غبرګونو بدلې شي.

د کلونینگ مختلف ډولونه

لکه چې دمخه ذکر شول، کلونینگ یوه عامه اصطلاح ده چې پخوا به د بیولوژیکي موادو د کاپي کولو یا نقل کولو دپاره استعمالیده. کله چې په مطبوعاتو او خبرونو کې د کلونینگ په هکله مطالب خپاره کیږي نو اکثره ددوې هدف یوازې یو ډول کلونینگ وي چې هغه بیا تولیدونکی (Reproductive) کلونینگ دی. خو د کلونینگ نور ډولونه هم شته، او د کلونینگ تکنالوژي د نورو ژونديو موجوداتو د ارثي یا جنتيک غبرګونې د جوړولو نه پرته د نورو اهدافو دپاره هم استعمالیدای شي. د کلونینگ ځینې ډولونه په لاندې ډول دي:

أ. د "ډي این ای" DNA کلونینگ: دا ډول کلونینگ د مولیکولي کلونینگ او د جینونو د کلونینگ په نامه هم یادیږي. دا تکنالوژي د ۱۹۷۰ کلونو راهیسي موجوده او د ځانګړو موجوداتو د جینونو د خپرلو دپاره ترې په لابراتوارونو کې کار آخیستل کیږي.

ب. بیا تولیدونکی (Reproductive) کلونینگ: دا ډول تکنالوژي د هغو ژوو یا څاروو د تولیدولو دپاره استعمالیږي چې د حجراتو "ډي این ای" یې سره یوشان وي.

د ډالې په نامه گڼه د کلونينگ د همدې طريقې له لارې
توليد شوه.

ج. دناروغيو د علاج دپاره کلونينگ: دا ډول کلونينگ د
تحقيقاتو او څيړنو دپاره استعماليري، په کوم کې چې د
انسان د ودې او ناروغيو د علاج دپاره د "تنی" حجرات يا
Stem Cell حاصليري.

د کلونينگ په هکله دمسلمانو ډاکترانو او اسلامي فقيهي د اکاډمي دريز

داسلامي فقهي د اکاډمي د ۱۹۹۷ کال په مجلس کې چې د
اسلامي نړۍ د مختلفو برخو د ۱۲۵ استازو په گډون جوړ شوې
ؤو د نورو موضوعاتو په گډون دکلونينگ په موضوع هم بحث
شوی ؤو. پدې کنفرانس کې د اسلامي علماؤو، طبيبانو او
فقهائو له نظره د کلونينگ په هکله دوه مسئلې وڅيړل شوې:

1. آیا کلونينگ سره په هغه اسلامي عقیده کې کوم شک
پيدا کيدای شي چې خدای (ج) د موجوداتو خالق او
پيدا کوونکې گڼي؟

2. آیا کلونينگ ته اجازه ورکړ شي او که نه؟

د اسلامي فقهي اکاډمي په کويت کې دمسلمانو ډاکترانو
اداری سره د يوه مقدماتی کنفرانس په هکله تماس ونيو او بيا يې
موضوع د اکاډمي په مجلس کې وڅيړله. دې مجلس ته طب
پوهان هم رابيل شوي ؤو، چا چې اکاډمي ته د کلونينگ د جريان
او مفهوم په هکله معلومات ورکړل.

د لومړۍ موضوع په هکله ټولو موافقه درلوده چې کلونینگ د موجوداتو د خلقت په هکله اسلامي عقیدې کې شک نه پیدا کوي. پاک الله د کایناتو خالق دئ، خو پدې نړۍ کې یې د علت او معلول نظام جوړ کړیدئ. په ځمکه کې د تخم کرل علت دئ خو یواځې خدای (ج) د بوتي په بڼه معلول جوړوي. په همدې ډول کلونینگ یو علت دئ او یواځې د خدای (ج) په اراده معلول جوړیدای شي. لکه څنګه چې د تخم په کرلو سره څوک د بوتي خالق او جوړونکې نه ګڼل کېږي، نو د کلونینگ تخنیکر هم د پیدا شوي څاروي خالق ګڼل کېدای نشي. یواځې الله خالق دئ او خلقت د هغې په خوښه منع ته راتلای شي.

د کلونینگ د اجازې په هکله د اکاډمۍ د غړو اکثریت د بحث نه وروسته دې نتیجې ته ورسیدل چې د انسان نه پرته د نباتاتو او حیواناتو په برخه کې د کلونینگ اجازه شته. انسان ته د کلونینگ غزونه به خورا زیاتې پیچلي او یو پر بل اغیزناکې ټولنيزي او اخلاقي ستونزې رامنځ ته کړي. له همدې امله د انسان د کلونینگ د اجازې ورکول امکان نلري.

د کلونینگ په هکله د مسلمانو ډاکترانو او فقهاوو دريځ د اجتماعي اخلاقو په دوو مهمو اصولو ولاړ ګڼلای شو:

أ. د تاوان او کرولو اصل. ټول هغه ساینسي طريقې منع کوي کوم چې د افرادو او ټولني په روحي او اخلاقي روغتيا ناوړه اغيزه کوي.

ب. د عامه گټو اصل. د ناروغیو دمخنیوي او سمولو په چارو کې کلونینگ ته اجازه ورکوي خو پدې شرط چې د افرادو په نسب، کورنیو او ټولنیزو اړیکو او ارتباطاتو ویجاړونکي او ناوړه اغیزې ونلري.

منابع او مأخذونه

د ساینس د ایرت المعارف، دوهم ټوک

د اسلامي فقهي د اکاډمی د ۹۷ مجلس اسناد

Human Genome Project at

www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.html sited January 2008.

هغه منابع چې د دې رسالې په تحقیق کې ترې استفاده شوې ده:

- د اسلامي فقهي د اکاډمۍ اسناد او د ۹۷ مجلس پریکړې
- د روغتیايي ساینس د اسلامي ادارې د خاص یوولسم سیمینار اسناد
- د اسلامي کانفرانس د ادارې اسناد
- د شمالي امریکې د اسلامي طبي ټولنې اسناد او پریکړې
- د شمالي امریکې د اسلامي طبي ټولنې د اسلامي طبي اخلاقو سند
- د طبي ساینس د اسلامي ادارې اسناد
- د طبي فقهي د اتم سیمینار پریکړې
- د ساینس د ایرت المعارف، دوهم ټوک
- فتاوي معاصر، فضل غني مجددي
- قرآن کریم
- Human Genome Project at www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.html cited January 2008.
- Brain Death in Islamic Jurisprudence, Dr. Abdulaziz Sachedina, University of Virginia
- Resolution of the Council of Islamic Jurisprudence on Resuscitation Apparatus Decision No. (5) D 3/07/86

Current Health Concerns
In the Lights of
Islamic Jurisprudence

Dr. Abdul Rahman Zamani

January 2008

**Get More e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com - ebooks library**